

РАЗВОЈ НАСТАВЕ ГЕОГРАФИЈЕ У СРБИЈИ

Вујадин Рудић (2007): *Развој наставе географије у Србији*.
Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања
и Интерсистем, 24 стр, стр. 520.

Ђурђица Комленовић*

Институт за педагошка истраживања, Београд

Студија »Развој наставе географије у Србији«, проф. др Вујадина Рудића, у издању Завода за унапређивање образовања и васпитања и Интерсистема из Београда, представља јединствено и свеобухватно научно дело у коме је сагледан развој наставе географије у српским основним, средњим, вишим школама и на факултетима, у периоду од 1833. до 2003. године. Избор проблема истраживања и опредељење за научни приступ са историјског и организационо-дидактичког аспекта настали су као последица богатог наставничког искуства аутора. Студија садржи десет јасно издвојених поглавља: *Настава географије у основним школама; Настава географије у гимназијама; Настава географије у средњим стручним школама; Средње усмерено образовање и васпитање; Настава географије на вишим школама и факултетима; Настава географије на Универзитету у Београду; Универзитетска настава географије у Новом Саду; Стручно усавршавање наставника географије; Основни биографски подаци доктора и магистара географије и Наставни планови.*

Ову деликатну наставно-научну грађу аутор је обрадио хронолошким редом и историографским стилем, користећи бројна документа из персоналних и других архива, аутобиографске текстове, пригодне текстове и лична сведочења својих професора и колега. На крају студије, аутор наводи 165 библиографских јединица које чине уџбеници, приручници, чланци, законска и подзаконска акта органа власти. Студија је богато илустрована табелама и фуснотама које објашњавају или допу-

* E-mail: djkomlenovic@rcub.bg.ac.yu

њују основни текст. Посебно богатство овог дела представљају табеларно приказани наставни планови за све нивое школовања у Србији од 1833. до 2003. године.

У уводном делу студије разматране су друштвено-економске, просветне и културне прилике у Србији. Садржај и стил текста усаглашен је са духом времена, идејама и концептом функционисања наставе у тадашњем школству, а веродостојност материјала поткрепљена је мишљењима релевантних аутора књига и чланака.

У првом поглављу, *Настава географије у основној школи*, учињен је кратак осврт на просветне прилике у контексту развоја школства и наставе географије у Кнежевини, Краљевини и Републици Србији. Аргументовано и детаљно аутор описује Законе о школама, почев од првог, донешеног 1833. године, којим се успостављају први наставни планови и наставни садржаји за три врсте школа у Србији (мале, редовне и Велику школу у Београду). Приказани су сви, касније донешени Закони и подзаконска акта, током непуна два века, наставни планови и заступљеност географије на свим нивоима школовања. Уз навођење програмских садржаја наставе географије, описана су дидактичка упутства за наставнике, а посебна пажња посвећена је и усавршавању наставника, развоју ученика, унапређивању облика и метода рада, наставних средстава и објеката рада. Према налазима аутора, са увођењем географије као школског предмета, написани су и први уџбеници, путописни/монографски материјали и збирке географских карата. Штампани су на српском језику, али ван граница Србије. Аутор је хронолошким редом публикација приказао бројне уџбенике географије, тадашњег земљописа. Поред имена аутора и места издавања уџбеника, у овом поглављу, за поједине уџбенике или друге наставне материјале наведени су и њихови садржаји. Овако чињеничну, густо изложену материју аутор ублажава лаким и допадљивим стилем писања и илуструје табеларним приказом.

У другом поглављу, *Настава географије у гимназијама*, разматрана је организација и развој наставе у Великој школи, Великој Верховној школи, полугимназији и гимназији у XIX и XX веку. С тим у вези, приказани су наставни планови, концепција и структура програма географије са дидактичким упутством за њихову реализацију. Поред тога, аутор је навео имена наставника и распоред школа у тадашњој Србији. Сваки налаз, аргументован је законским актом. Поред тога, табеларно су приказани дужина трајања, нивои општег образовања и заступљеност географије у наставним плановима.

Поглавље *Настава географије у средњим стручним школама* односи се на развој институционалног средњег стручног образовања, ор-

ганизацију и структуру наставних планова и заступљеност предмета географије на овом нивоу школовања у Србији. Налази показују да је статус географије, од општеобразовног, општестручног и стручног наставног предмета, у појединим наставним плановима имао значајне рефлексије на концепцију и структуру наставних садржаја, као и на значај и улогу самог предмета на овом нивоу образовања. Посебно су разматрани наставни планови и наставни програми у економско-комерцијалним, трговачким, туристичко-угоститељским, учитељским школама и на педагошким академијама.

У поглављу *Средње усмерено образовање и васпитање* говори се о средњој школи у периоду од 1976. до 1990. године која је обухватала две фазе: (1) фазу заједничких основа и (2) завршну фазу у којој се стицао III, IV и V степен стручне спреме. Поред концептуалне анализе прве фазе средњег стручног образовања, аутор наводи програмске садржаје и задатке наставе географије. Знатно више информација налазимо у другом делу овог поглавља које се односи на завршну фазу средњег стручног образовања и васпитања за 40 струка и 560 образовних профила. Налази показују да су наставни планови садржали предмете који су сврстани у заједничко, општестручно и ужестручно васпитно-образовно подручје. Текстом и табелом приказана је заступљеност географије у наставним плановима оних струка и профила где се она изучавала као општестручан и ужестручан наставни предмет. Завршна разматрања односе се на хронолошки развој уџбеника и уџбеничке литературе у периоду од 1832. до 2004. године. Истиче се да су уџбеници географије и географске карте, штампане у XIX веку, били на задовољавајућем нивоу и да су допринели упознавању етничког простора и унапређивању научног и методичког аспекта наставе.

Поглавље *Наставе географије на вишим школама и факултетима* односи се на теоријско сагледавање хронолошког развоја организације и структуре образовања на Вишим педагошким школама у Београду, Нишу и Крагујевцу; Вишој туристичкој школи у Београду; Економском факултету и Војној академији у Београду. Поред тога, разматран је развој наставних планова, заступљеност географских дисциплина у овим образовним институцијама, а наведена су и имена наставника који су својим радом допринесли развоју географских знања и умења.

Историографска казивања о развоју наставе и о збивањима на Лицеју, Великој школи, Београдском универзитету и на Географском факултету приказана су у поглављу *Развој наставе географије на Универзитету у Београду*. Текст је заснован на архивској и законској грађи, на личним искуствима аутора, његових професора, као и бројних

судионика процеса развоја универзитета. Посебну вредност овом шти-ву дају описани догађаји који се не могу наћи у званичним доку-ментима, а они су знатно утицали на квалитет географске наставе на Универзитету и Географском факултету (организација наставе, струк-тура наставних програма, школовање географа, избор асистената и наставника). Аутор ове студије највећи део свог радног века посветио је настави географије, те је разумљива његова критичност према зби-вањима и поступцима појединих колега који су утицали на развој академског и школског географског образовања. У овом поглављу, приказани су и сви наставни планови и програми по којима су се школовали географи од 1853. до 1995. године. Поред тога, приказана је генеза назива наставних предмета, чији се садржаји, по наводима ау-тора, неретко везују за кадровску политику и афинитете професора. Значајни су и налази који се односе на услове конкурса за упис, успех и полну структуру уписаних студената, број и полну структуру дипло-мираних географа, специјалиста, магистара и доктора географије. Ови налази су табеларно организовани по календарским годинама, научним областима/дисциплинама, смеровима, месту завршетка основних сту-дија, по менторству и просечним оценама са основних студија. У тек-сту који се односи на избор асистената и наставника говори се о кад-ровској политици факултета и условима за напредовање запослених. У прилог развоја наставе и науке на Географском факултету, аутор дефи-нише дидактичко-методичке критеријуме за израду уџбеника и осталих наставних материјала.

Универзитетска настава географије у Новом Саду разматрана је из угла постанка и развоја Природно-математичког факултета и Инсти-тута за географију (1969) и данашњег Департмана за географију, тури-зам и хотелијерство. Поред тога, хронолошким редом наведена су име-на шефова катедре, директора Института и Департмана. Након тога, анализирани су сви наставни планови, дата је нумеричка и процентуал-на заступљеност групе предмета на првом и другом степену студија, на свим смеровима, укључујући и двопредметне групе. У одељку *Хроноло-гија генезе имена наставних предмета* аутор је извршио научно-стру-чну класификацију наставних предмета у оквиру осам група и приказао заступљеност наставних предмета у оквиру свих наставних планова студија географије. У овом поглављу, текстом и табелом (бројна и пол-на структура), дат је преглед дипломираних географа од 1966. до 2003. године. Нешто детаљније, приказан је развој последипломских студија и преглед одбрањених магистарских и докторских теза, сврстаних по научним областима и менторству.

Стручно усавршавање наставника географије аутор сагледава из богатог наставничког и научног искуства. У овом поглављу, аутор разматра бројне факторе који директно или индиректно утичу на професионални развој наставника. С тим у вези, истакнуто је да су академска стручна и професионална знања и вештине дипломираних географа у директној вези са средњошколским успехом уписаних студената и њиховим интересовањима, стручним, педагошко-психолошким и методичким (иницијалним) образовањем, квалитетом факултетског наставничког кадра и местом студирања. Поред тога, аутор анализира актуелне организационе облике стручног усавршавања (стручни испит и семинари), предлаже посебан наставни план стручног усавршавања за наставнике који имају мање од 25 година радног искуства у настави и даје низ препорука које могу да допринесу индивидуалном професионалном развоју.

У поглављу *Основни биографски подаци о докторима и магистрима географије* наведени су хронолошким редом од 1911. до 2007. године, основни биографски подаци о докторима географије, докторима просторног планирања, докторима географских наука-туризам, докторима географије који нису докторирали у Београду или у Новом Саду. Подаци се односе на докторе који су радили или раде на територији Србије. На исти начин, аутор наводи и биографске податке о магистрима географије, магистрима просторног планирања, магистрима географских наука-туризам и магистрима географије који су научни степен образовања стекли ван граница Србије. У овом поглављу аутор наводи имена свих специјалиста географије и дипломираних географа, по години специјализирања/дипломирања на Универзитетима у Београду и у Новом Саду.

Поглавље *Наставни планови* односи се на теоријска разматрања организације и структуре наставних планова и наставе географије на свим нивоима образовања од 1833. до 2003. године. Табеларним приказом допуњен је и појашњен основни текст поглавља.

Хронолошком таблицом, приказаном на последњим страницама студије, аутор подсећа на важне догађаје и личности које су својим радом и заслугама доприносили развоју српског школства и наставе географије, у периоду од 1583. до 2003. године.

Научна студија »Развој наставе географије у Србији« представља оригиналан и значајан прилог развоју наставе географије, образовању и усавршавању наставника. Аутор критички разматра бројна питања, даје корисне одговоре и изводи закључке који се односе на организационо-дидактички аспект наставе географије на свим нивоима школовања. Посебан допринос ове књиге представља ауторово критичко сагледава-

ње догађаја, институција и појединаца који су утицали на квалитет високошколске наставе географије. Поред информативно-образовне вредности, у студији су дати значајни налази који се као такви могу користити у научним истраживањима. На основу свега наведеног, верујемо да ће ово дело одговорити на бројна питања и недоумице стручне и шире јавности.